

УДК 316.66:32 – 051:17.022.1

Особливості авторитарної особистості студентів психологів

Москаленко В.В.

vvmoskalenko@karazin.ua

Целью нашей работы было теоретическое и экспериментальное изучение психологических характеристик авторитаризма студентов ХНУ имени В. Н. Каразина. В ходе работы мы диагностировали особенности авторитаризма, макиавеллизма и антидемократизма у студентов первого и третьего курсов. Был проведен сравнительный анализ психологических особенностей авторитаризма у студентов первого и третьего курсов студентов факультета психологии ХНУ имени В. Н. Каразина.

Ключевые слова: авторитарная личность, авторитаризм, макиавеллизм, фашизм, манипуляция.

Метою нашої роботи було теоретичне і експериментальне вивчення психологічних характеристик авторитаризму студентів ХНУ імені В. Н. Каразіна. В ході роботи ми діагностували особливості авторитаризму, макиавеллізму і антидемократизму у студентів першого і третього курсів. Був проведений порівняльний аналіз психологічних особливостей авторитаризму у студентів першого і третього курсів студентів факультету психології ХНУ імені В. Н. Каразіна.

Ключові слова: авторитарна особистість, авторитаризм, макиавеллізм, фашизм, маніпуляція.

The article is devoted to the theoretical and experimental study of the psychological features of authoritarianism of Ukrainian students. In the article the author raises the questions of the particular relevance of research of this problem in modern Ukraine. Since the student's age is an indicator of the formation of positive personality traits, our research focuses on the study of personal characteristics of the authoritarianism of Ukrainian students of the first and third years of the Kharkiv National University named after VN Karazin.

The main tasks of the article were to study three main indicators of authoritarianism, namely, Machiavellianism, fascism and anti-democracy, as well as a comparative analysis of these indicators among first-year students and third-year students of the Faculty of Psychology of the Kharkov National University.

As a result of the study, the main features of the authoritarian personality of Ukrainian students were singled out, among them a low level of Machiavellianism, dogmatism, the identification of the leader with the state, the cult of power and the fear of responsibility. In addition, students of the third year of pain expressed dependence on external forces than the first-year students. Students of both the first and third course are not attached to the fascist ideology.

Differences in the indicators of Machiavellianism and fascism among students of first-year psychologists with third-grade students are insignificant. However, the differences in comparative values for the factor of authoritarianism are significant, third-year students are more susceptible to psychological manifestations of an authoritarian personality.

Key words: authoritarian personality, authoritarianism, machiavellism, fascism, manipulation.

Актуальність проблематики авторитарної особистості є міждисциплінарною, що привертає увагу соціальних і політичних психологів, філософів, соціологів, культурологів. Прояв психологічних особливостей авторитарної особистості можна простежити у широкому контексті соціально-психологічних та політичних явищ. Особливо вони виявляються у соціальних стереотипах і національних забобонах, а також, в політиці та системі освіти.

Наша стаття орієнтована на вивчення та аналіз психологічних характеристик авторитарної особистості студентів. Адже саме у студентський період життя розвиваються морально-ціннісні орієнтири, освоюються соціальні ролі, формуються і зміцнюються позитивні особистісні риси - почуття відповідальності, наполегливість, самостійність тощо. Але разом із цим, потрібно мати на увазі, що здатність людини до свідомої регуляції своєї поведінки остаточно ще не сформована, тому іноді мають місце бути невмотивовані, неадекватні дії, прояви негативної поведінки, протиправні вчинки. Важливо зазначити, що молода людина в такому віці схильна вести себе неадекватно, тим самим шкодити собі і оточуючим людям, схильна до проявів таких характеристик як агресивність, етноцентризм, ворожість, зневажливе ставлення до інших. Всі ці причини мають бути підґрунтям для експериментального дослідження аналізу особливостей авторитарної особистості сучасної молоді.

Об'єктом дослідження виступає авторитаризм особистості.

Предметом дослідження: особливості авторитаризму особистості.

Мета дослідження: вивчити психологічні особливості авторитарної особистості студента факультету психології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Завдання дослідження:

1. Розглянути поняття авторитаризму, макиавеллізму та фашизму в психології.
2. Вивчити психологічні особливості авторитарної особистості студентів психологів першого та третього курсів.
3. Виділити психологічні особливості авторитаризму студентів психологів першого та третього курсів.
4. Провести порівняльний аналіз психологічних особливостей авторитарної особистості

студентів психологів першого та третього курсів.

5. Виділити основні психологічні особливості авторитарної особистості студента психолога.

Вибірку склали 95 студентів факультету психології денної форми навчання: 45 із них - першокурсники, та 50 студенти третьокурсники. 80% складають дівчата та 20 % юнаки від 18 до 22 років.

Проаналізуємо основні підходи до понять авторитарність, макіавеллізму та фашизму в психології.

Авторитарність особистості характеризує комплекс особистісних характеристик, що включає, з одного боку, змінні когнітивного стилю - ригідність, нетерпимість до невизначеності і когнітивної складності, догматизм, і соціально-політичні установки - з іншого, конформізм, консерватизм, етноцентризм, антидемократизм, упередження до меншин, расистські погляди. [1; с 157]

Дослідник Еріх Фромм у книзі «Втеча від свободи» ввів поняття авторитарної особистості і визначив його як особливий тип соціального характеру, що становить психологічну базу фашизму. Найбільш важливий елемент структури авторитарного характеру він назвав «особливе ставлення до влади». Авторитарній особистості, на його думку, властиві наступні риси:

1. Виражена залежність від зовнішніх сил (інші люди, організації, природа)
2. Перекладання відповідальності за результати своїх вчинків на цю «силу»
3. Захоплення влади і бажання підкорятися
4. Любов до сильного і ненависть до слабого (безсилі люди або організації викликають презирство)
5. Розподіл людей які володіють і не володіють владою, на вищих і нижчих
6. Обмеженість, ворожість, скнарність, вузькість поглядів, підозрілість;
7. Почуття переваги над іншими;
8. Ненависть до незнайомих і зневажлива цікавість знайомих. [2; с 202]

Європейський філософ і соціолог Теодор Адорно розробив концепцію авторитарної особистості. Він написав книгу «Дослідження авторитарної особистості», в якій описав риси особистості сучасної людини, схильного до ворожості по відношенню до расових, етнічних, релігійних та інших груп. Він відкрив новий «антропологічний тип» людини, який виник в ХХ ст, - авторитарний тип особистості. Свійка характерологічна риса авторитарної особистості є етноцентризм, який дитина засвоює у процесі виховання в авторитарній сім'ї, коли будь-який випадок жорстко карається власним батьком. Процес підпорядкування і ідентифікація із суворим батьком в дитинстві триває і в дорослому віці і переноситься на прихильність політичних переконань консервативного і фашистського плану, на прагненні підкоритися авторитарному лідерові, на ворожому ставленні до груп меншин.[1]

У 1950 році Адорно із колегами видав книгу «Авторитарна особистість», де на основі великого емпіричного матеріалу були виявлені такі авторитарні ціннісні установки особистості: конвенціоналізм, авторитарна підкоря, авторитарна агресія, забобонність і стереотипізм, культ сили, деструктивність і цинізм, проєктивність, сексуальність(моралізаторство). [1; с. 77]

Альфред Адлер розглядає з'єднання «волю до влади над іншими» як центральну невротичну межу, яка проявляється як агресивна поведінка, яка компенсує страх неповноцінності і нікчемності. Згідно з цією думкою, авторитарна особистість потребує збереження контролю і доказу переваги над іншими, це основа в світогляді населення ворогами, і простого рівноправності, співчуття і взаємної вигоди. [3; с 289]

За Д.В. Ольшанським, сутність авторитарності особистості виражається у прагненні підкорити когось собі при постійній готовності, в свою чергу, підкоритися комусь більш сильному. Люди, яким властива ця риса, неминуче гуртуються в групи, висуваючи свого фюрера. [5; с 135]

Термін «макіавеллізм» є похідним від прізвища італійського мислителя епохи Відродження Ніколо Макіавеллі, що написав широко відомий трактат «Государ». Саме такі характеристики, як тонкий цинізм, холодний розум, зневага нормами моралі в гонитві за пануванням і владою над іншими людьми, і вміщуються у більшості випадків в поняття «макіавеллізм».

Ці ж властивості особи приписуються і макіавеллістам - прибічникам макіавеллізму як стилю поведінки. Ми робимо висновок, що найчастіше маніпуляцію визначають як умисне і приховане спонукання іншої людини до переживання певних станів, ухвалення рішень і виконання дій, необхідних для досягнення ініціатором своїх власних цілей. Макіавеллізм є психологічним синдромом, ґрунтованим на поєднанні взаємопов'язаних когнітивних, мотиваційних і поведінкових характеристик. Макіавеллізм розглядається як особова риса і як набір поведінкових стратегій. [4; с 492]

З точки зору американського психоаналітика Вільгельма Райха, фашизм виникає на основі расової ненависті і служить її політично організованим вираженням ірраціональності характерологічної структури звичайної людини, первинні біологічні потреби якої пригнічувалися упродовж багатьох тисячоліть. Він зазначив, що фашизм виникає на основі расової ненависті і служить її політично організованим вираженням. [4; с. 157]

Основними проявами фашизму за Райхом є: шовінізм, расизм, антикомунізм, насильство, культ вождя, тотальна влада держави, загальний контроль над особою, мілітаризація усіх сфер суспільства, агресія. В книзі «Психологія мас і фашизм» Райх абсолютизував лібідо-сексуальні переконання Фрейда, вважаючи, що тоталітарна держава пригнічує природні, передусім сексуальні, потяги людини, витісняючи їх в несвідоме, і перетворює людину на істоту, не здатну чинити опір і готове виконати будь-який наказ вождя. Структура мас із-за небажання і невміння брати на себе відповідальність

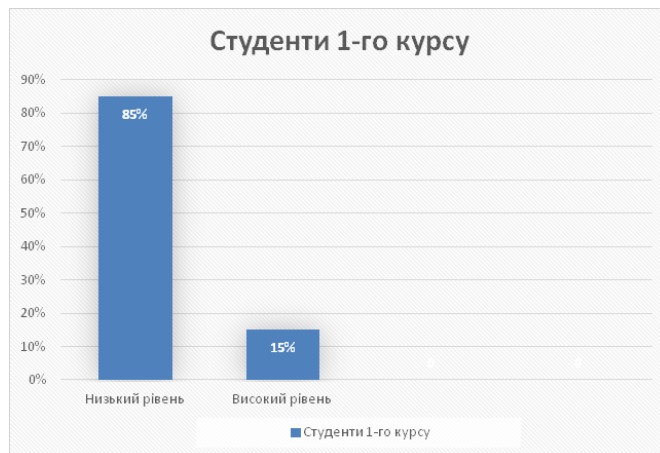
призводить до появи вождя. [4; с 77]

На думку Е. В. Самойлова, щодо прояву фашистського характеру, нормою можна вважати прагнення до влади у тому випадку, коли цілі, які особа ставить перед собою, розглядаються нею як частину сукупних цілей того класу або соціального шару, до якого ця особа належить. З цієї точки зору дії людей, що прагнуть до влади, нормальні тільки до того моменту, коли метою цих людей є їх благополуччя у рамках класу або соціального шару як основних природних соціальних підструктур. За цією межею влада стає самоціллю для окремих людей, організованих в спеціально призначені для досягнення цієї мети об'єднання, - і аналогів цьому в природі ми вже не знаходимо. [6]

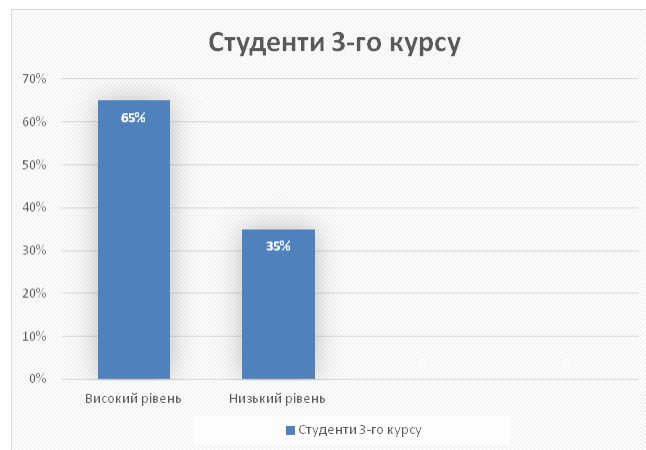
Видатний німецький психолог Еріх Фромм зазначив, що фашизм привабливий і може досягти успіху тільки у тому випадку, якщо його ідеологія і пропаганда має певну подібність з думок і прагнень широкої категорії народних мас. «Фюрер» може «творити» історію тільки тоді, коли його особа відповідає особливим характеристикам широких верств суспільства. При цьому надзвичайно важливо знати, що у людей завжди існують діючі динамічні елементи психіки, які роблять можливою добровільну відмову людини від свободи, прийняття і підтримку фашизму. Дослідник зазначає, що для прояви фашизму також характеризуються жорстоким відношенням до будь-яких спроб його обговорення, критики або ідентифікації; зокрема, пригнічуються будь-які форми протесту. Зазвичай фашизм зв'язаний з брехнею, насильством, тортурами і вбивствами. [2; с 119]

Для вивчення психологічних особливостей авторитарної особистості студентів була використана методика Б. Альтемейера- «шкала RWA». Були отримані такі результати. Середній рівень авторитарності за вибіркою першого курсу склав 123 бали. Ці результати дозволяють зрозуміти, що розподіл ступеню авторитарності відповідає низькому рівню проявів авторитарних якостей особистості. Середній рівень авторитарності вибірки третього курсу склав 141 бали. Це свідчить про те, що розподіл ступеня авторитарності відповідає середньому рівню проявів авторитарних якостей. Виходячи з отриманих даних, ми можемо зробити висновок, що студенти 3-го курсу більш схильні до проявів таких психологічних особливостей як виражена залежність від зовнішніх сил, перекладання відповідальності на цю «силу», вузькості поглядів, почуття зверхності над іншими людьми, проте ці показники не є високими, що означає, що прояв цих якостей у студентів зведено до мінімуму.

Для вивчення психологічних особливостей макіавеллістичної особистості студентів була використана методика Р. Крісті та Ф. Грейса методика виміру рівня макіавеллізму особистості (MAC-scale).

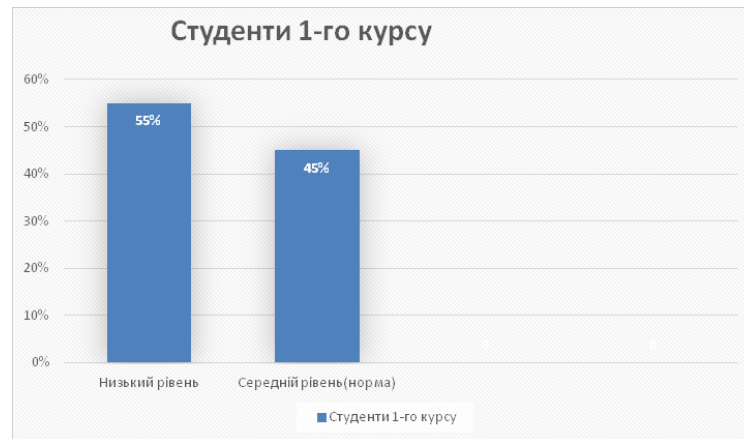
Діаграма 1

Діаграма 2

За результатами нашого дослідження (дивіться діаграму 1 та 2), студенти першого курсу показали наступні результати: 85% студентів показали низький рівень макіавеллізму, а 15% студентів – високий рівень макіавеллізму. Серед студентів 3-го курсу - 65% випробовуваних із показниками низького рівня макіавеллізму, а 35% - притаманний високий рівень макіавеллізму. Аналізуючи всю вибірку студентів 1-го і 3-го курсу, ми можемо сказати, що 75% всіх студентів психологів мають низький рівень макіавеллізму, отже вони мають такі якості, як соромязливість, відсутність грубих виразів в мові, милосердя, доброта, сердечність, емпатія, співчуття, поступливість, розуміння. Люди з такими показниками за даною шкалою відчують потребу в допомозі, довірі, визнанні з боку оточуючих, прагнення до тісної співпраці, доброзичливе ставлення до оточуючих. І тільки невеликий відсоток вибірки студентів – це 10%, мають високий рівень макіавеллізму, що свідчить про не велику ступінь вираженості таких якостей, як прагнення говорити правду, критичність, прямотинність, наполегливість у досягненні мети. Такі люди звикли домінувати, вони виявляють якості лідера, напористість, любов до змагань.

Для вивчення психологічних особливостей фашистської особистості студентів була використана методика Т. Адорно – «F – scale». Результати нашого дослідження зображені у діаграмі 3 та 4.

Отже, серед студентів 1-го курсу 55% студентів показали низький показник за шкалою антидемократизму, а 45% - середній рівень вираженості або або норму. Це свідчить про те, що студенти 1-го курсу не виявляють психологічної схильності до фашистської ідеології.

Серед студентів 3-го курсу- 62,5% показали середній результат та норму, 35% - низький рівень, і 2,5% - високий рівень схильності до фашистської ідеології. У порівнянні з 1-м курсом, велика частина студентів 3-го курсу показали середній результат-норму, що можна характеризувати, як дисциплінованих, але толерантних особистостей. І лише 2,5% студентів 3-го курсу показали високий рівень схильності. Ми вважаємо, що даний незначний показник підвищення рівня схильності студентів до даної ідеології пов'язаний із ранньої професіоналізацією, тому що напруженість умов спілкування провокує ригідність форми сприйняття і поведінки, використання різних форм самоствердження.

Ми провели порівняльний аналіз особливостей авторитарної особистості студентів психологів першого та третього курсів за методом Манна-Уїтні. Результати порівняльного аналізу представлені у таблиці 1.

	Фактори	Уемн	Відмінність
Порівняльна характеристика розходжень за опитувальником «Авторитаризм особистості»	авторитаризм	112	істотна
Порівняльна характеристика розходжень за рівнем макіавеллізму особистості	макіавеллізм	135	неістотна
Порівняльна характеристика розходжень за рівнем прояву фашизму студентів.	фашизм	89	неістотна

Розходження порівняльних значень за двома показниками - макіавеллізму та фашизму у студентів психологів першого курсу зі студентами третього є не істотними. Проте, розходження порівняльних значень за фактором авторитаризму є істотним, тому, згідно з результатами, студенти третього курсу показали більш виражену схильність до авторитарних характеристик особистості. Можна зробити висновок, що студенти третього курсу більш схильні до проявів таких психологічних особливостей, як захоплення владою і бажання підкорятися, почуття переваги над іншими, перекладання відповідальності за результати своїх вчинків, виражена залежність від зовнішніх сил. Розходження порівняльних значень за факторами макіавеллізму та фашизму студентів психологів першого та третього курсу не є істотними.

За результатами вивчення взаємозв'язку психологічних особливостей авторитаризму студентів психологів першого та третього курсів за коефіцієнтом рангової кореляції Спірмена, треба відзначити, що зв'язок за всіма психологічними особливостями є слабкий та прямий. Тобто, зв'язок між психологічними особливостями авторитарної особистості студентів психологів першого та третього курсу є не значний. Проте найбільше виражена характеристика авторитаризму, з чого можна зробити висновок, що студенти третього курсу проявляють більш виражені характеристики цієї психологічної особливості.

Загальні висновки:

1. Було проведено теоретичне дослідження психологічних особливостей авторитарної особистості. Зарубіжні психологи, досліджуючи авторитарну особистість, визначили це поняття, як конкретний психологічний тип, що володіє такими рисами, як реакційність, консерватизм, агресивність, жага до влади. Установки авторитарної особистості полягають в некритичному ставленні до існуючих порядків і шаблонності мислення, перейнятого стереотипами пропаганди, ханжеством, в орієнтації на владу і силу.

2. Ми виділили типові риси авторитарної особистості: ототожнення лідера з державою, культ влади і покори, страх свободи і відповідальності, гетерофобія, догматизм. Макіавеллізм ми визначили як психологічний синдром, собливоросте на поєднанні взаємопов'язаних когнітивних, мотиваційних і поведінкових характеристик. Саме такі характеристики, як тонкий цинізм, холодний розум, зневага нормам моралі в гонитві за пануванням і владою над іншими людьми, і вкладаються у більшості випадків у поняття «макіавеллізм». Фашизм ми визначаємо як сукупність усіх ірраціональних характерологічних реакцій звичайної людини, який виникає на основі расової ненависті і служить її політично-організованим вираженням.

3. Виявлено психологічні особливості авторитарної особистості студентів психологів першого та третього курсів, та зроблено висновок, що студенти третього курсу більш схильні до проявів таких психологічних особливостей як виражена залежність від зовнішніх сил, перекладання відповідальності, почуття зверхності над іншими людьми.

4. Було виявлено психологічні особливості макіавеллістичної поведінки студентів. За результатами дослідження, першокурсники мають низький рівень макіавеллізму, отже вони мають такі якості як: сором'язливість, милосердя, доброта, емпатія. Ані студенти першого, ані третього курсу не виявили психологічної схильності до фашистської ідеології.

5. Був проведений порівняльний аналіз проявів вищезазначених психологічних особливостей між студентами першого та третього курсу. За методом Манна- Уїтні, розходження порівняльних значень за макіавеллізмом та фашизмом студентів психологів першого курсу зі студентами третього є неістотними. Проте, розходження порівняльних значень за фактором авторитаризму є істотним, третьокурсники більш схильні до психологічних проявів авторитарної особистості.

Література:

1. Adorno, T. W., Frenkel-Brunswick, E., Levinson, D. J., & Sanford, R. N. The authoritarian personality. New York: Harper and Row. – 1950.
2. Адорно Теодор. Исследование авторитарной личности // Под общей редакцией д. филос. н. В. П. Кулыгина. — М.: Серебряные нити, 2001.—416 с.
3. Адлер А. Понять природу человека / А. Адлер. - М.: «Академический проект», 1997 год.
4. Доценко О. Л. Психологія маніпуляції / О. Л. Доценко. – М.: ЧеРо, Издательство МГУ, 1997 р.
5. Ольшанский Д. В. Политико-психологический словарь / Д. В. Ольшанский. – М.: «Академический проект», 2002 г.
6. Юнг К. Г. Очерки о современных событиях. Психология нацизма// Одайник В. Психология политики. / Под ред. В. В. Зеленского. – Спб., 1996.